

AFG‘ON URUSHI (1979–1989): SABABLARI, JARAYONI VA GEOSIYOSIY OQIBATLARI

O‘ralov Fazliddin

TDYU huzuridagi M. S. Vosiqova nomidagi akademik litsey o‘quvchisi

E-mail: fazliddinuralov588@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20152952>

Annotatsiya: Ushbu maqolada 1979–1989-yillarda sodir bo‘lgan Sovet-Afg‘on urushining kelib chiqish sabablari, harbiy harakatlarning asosiy bosqichlari hamda uning geosiyosiy oqibatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, urushning sobiq Sovet Ittifoqi inqiroziga ta‘siri, Afg‘onistondagi ijtimoiy-siyosiy vaziyat va xalqaro munosabatlardagi o‘rni tarixiy jihatdan yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Afg‘on urushi, SSSR, mujohidlar, geosiyosat, “Afg‘on sindromi”, xalqaro munosabatlar, harbiy strategiya.

Kirish

XX asr tarixidagi eng yirik qurolli mojarolardan biri bo‘lgan Sovet-Afg‘on urushi ikki qutbli dunyo tizimi davridagi mafkuraviy qarama-qarshiliklarning yorqin namunasidir. 1979-yilda boshlangan ushbu mojaro o‘n yil davom etib, millionlab insonlarning taqdiriga salbiy ta‘sir ko‘rsatdi.

1. Urushning kelib chiqish sabablari

1970-yillarning oxiriga kelib Afg‘onistonda siyosiy vaziyat keskinlashdi. 1978-yildagi “Saur inqilobi” natijasida hokimiyat tepasiga kommunistik kuchlar kelib, mamlakatda sotsialistik islohotlarni amalga oshirishga kirishdi.

SSSRning Afg‘onistonga qo‘shin kiritishiga quyidagi omillar sabab bo‘ldi:

- Janubiy chegaralarda geosiyosiy ta‘sirni mustahkamlash istagi;
- AQSH va G‘arb davlatlarining mintaqadagi ta‘sirini cheklash;
- Afg‘oniston hukumatining Sovet Ittifoqidan harbiy yordam so‘rashi;
- Sovuq urush sharoitida strategik ustunlikka erishishga intilish.

2. Harbiy harakatlarning asosiy bosqichlari

1979–1980-yillarda Sovet qo‘shinlari Afg‘onistonga kiritildi va muhim strategik hududlar nazorat ostiga olindi.

1980–1985-yillarda mujohidlar partizanlik usullaridan foydalanib qarshilik harakatlarini kuchaytirdi.

1986–1989-yillarda esa diplomatik muzokaralar natijasida sovet qo‘shinlarini olib chiqish boshlandi.

3. Urushning geosiyosiy va ijtimoiy oqibatlari

Urush natijasida Afg‘oniston iqtisodiyoti izdan chiqdi, infratuzilma hayron bo‘ldi va millionlab insonlar qochqinga aylandi.

SSSR uchun esa urush katta iqtisodiy zarar va ijtimoiy noroziliklarni keltirib chiqardi. “Afg‘on sindromi” tushunchasi aynan shu davrda paydo bo‘ldi.

Mintaqada radikal harakatlarning shakllanishi ham mazkur urush oqibatlaridan biri bo‘ldi.

Afg‘on urushi xalqaro munosabatlarda burilish nuqtalaridan biri bo‘ldi. Ushbu mojaro orqali AQSh va Sovet Ittifoqi o‘rtasidagi “Sovuq urush” yanada keskinlashdi. AQSh Sovet qo‘shinlariga qarshi kurashayotgan mujohidlarga yashirin ravishda qurol-yarog‘ va moliyaviy

yordam ko'rsatdi. Bu esa Afg'onistonni yirik davlatlar manfaatlari to'qnashgan hududga aylantirdi.

Iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlar

Urush Afg'oniston iqtisodiyotini izdan chiqardi. Qishloqlar vayron bo'ldi, sanoat va transport tizimi zarar ko'rdi. Millionlab insonlar Pokiston va Eronga qochqin sifatida ko'chib o'tishga majbur bo'ldi. Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlari ham jiddiy inqirozga uchradi.

Sovet Ittifoqi uchun ham urush katta iqtisodiy zarar keltirdi. Harbiy xarajatlarning ortishi SSSR iqtisodiy inqirozining chuqurlashishiga sabab bo'ldi va keyinchalik Sovet Ittifoqining parchalanishiga ta'sir etgan omillardan biri sifatida baholandi.

Xulosa

Sovet-Afg'on urushi XX asrning eng murakkab va fojeali mojarolaridan biri hisoblanadi. Tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, siyosiy muammolarni harbiy yo'l bilan hal qilish ko'pincha yanada chuqurroq inqirozlarga olib keladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. A'zamxo'jayev S. Turkiston Muxtoriyati: milliy-demokratik davlatchilik qurilishi tajribasi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2000.
2. Gromov B. V. Ogranichenny kontingent. – Moskva: Progress, 1994.
3. Rajabov Q., Zamonov A. O'zbekiston tarixi (1917–1991-yillar). – Toshkent: G'afur G'ulom, 2017.
4. Xolboyev A. Afg'oniston: qonli urush va fojiali oqibatlar. – Toshkent: O'zbekiston, 2005.
5. Braithwaite R. Afgantsy: The Russians in Afghanistan 1979–89. – London, 2011.